

ద్వంద్వ కిరణము

హృదయము

చిత్తంతుచేతో హృదయం, స్వాంతం హృన్మానసం మనః ఇత్యమరః॥

చిత్తము, చేతనము, హృదయము. స్వాంతము, హృత్, మానసము ఇవి అన్నియు మనస్సునకు పర్యాయపదములు.

హ్రీయతే విషయైరితి హృదయం = విషయైః = విషయములచేత హ్రీయతే = హరింపబడునది, ఇతి = కనుక హృదయము = శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములనెడి విషయముల జ్ఞానేంద్రియములచే హరింపబడును. కనుక హృదయము.

హృదయస్థాన నిర్ణయము.

వాజ్మేమనసి ప్రతిష్ఠితా		ఋగ్వేదీయ, ఐతరేయోపనిషత్
మనోమేవాచి ప్రతిష్ఠితం		

వాక్కునందు మనస్సు, మనస్సునందు వాక్కు ప్రతిష్ఠింపబడియున్నది.

సయవిషోంతర్హృదయ ఆకాశః తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః
అమృతో హిరణ్మయః ॥

అంతరేణ తాలుకే - తైత్తిరీయోపనిషత్ శీక్షావల్లి 6వ అనువాకము

తాలుకే అంతరేణ = దవడల మధ్యభాగమున, అంతః, హృదయే = హృదయమునందు, తుదివరకు (విశుద్ధచక్రము మొదలు ఆజ్ఞాచక్రము

వరకు) యః = ఏ, ఏషః = ఈ, ఆకాశః = ఆకాశమున్నదో, తస్మిన్ = దాని
యందు, మనోమయః = మనోమయడును, అమృతః = మరణ ధర్మములేని
వాడును, హిరణ్మయః = జ్యోతిర్మయుడును, అగు, సః = ఆ, అయం =
ఈ, పురుషః పురుషుడున్నాడు. ఉదానవాయు స్థానమునుండి పెదవులవరకు
దవడల మధ్యగల బయలే హృదయాకాశము, దీనియందు మనోమయుడు,
అమృతమయుడు, జ్యోతిర్మయుడును నగు పురుషుడున్నాడు. (ప్రాదేశమాత్ర
పురుషుడు)

తే॥ దంతములు జిహ్వకుత్తుక తాలు తలము

కంఠనాళంబు హృదయం బగణ్యచరిత ।

మరియు లోపల నెచటికి మనసు మెలగెఁ

దా గదల్చక యచటన యాగవలయు ॥ (భార.అశ్వ.ప్ర.216పద్యం)

దంతములు, నాలుక, కుత్తుక, దౌడలు, కంఠనాళము ఇవి అన్నియు
కలసియే హృదయము, అనగా స్వరపేటిక మొదలు పెదవుల వఱకుగల
బయలే హృదయాకాశము. ఇదే హృదయము ఈ హృదయమున మనస్సు
సంచరించుచున్న దనియు ఎచ్చటెచ్చట మనస్సు చరించునో అచ్చటచ్చటనే
నిల్పవలయునని అర్థము.

యశోదాదేవి బాలకృష్ణుని మన్నేల తింటివని యడుగ, అమ్మా మన్ను
తినలేదు. నానోటి గంధమును ఆఘ్రాణముచేసి చూడుమని నోరు తెరచి
నిజముఖంబు చూపిన

క॥ అలలితాంగి కనుంగొనె

బాలుని ముఖమందు జలధి పర్వతవన ఖ ।

గోళ శిఖి తరణి శశిది

క్పాలాది కరండమైన బ్రహ్మాండంబున్ ॥ (340 పద్యం వ॥

కనుంగొని, 341 భాగవతం దశమస్కంధము)

ఇన్ని ప్రమాణములచే హృదయమును ఆపోస్థానంబగు నోటియందే
నిరూపించుట శృతిసమ్మతము.

ఆ॥ సకలరత్నపూర్ణ సర్వవసుంధరా

చక్రదానవిధియు సరియనంగ ।

రాదు విశ్వవేద రాశిసారాధ్యాత్మ

విద్యనిచ్చుటకు వివేకధుర్య ॥

తా॥ ఓ శుకయోగి! సమస్త నవరత్నములచే నిండిన భూలోకము
నంతటిని దానముచేసిన పుణ్యము బ్రహ్మవిద్యను దానము చేసిన పుణ్యముతో
సమానము కాదని వేదవ్యాసుడు చెప్పెను.

భారతము శాంతిపర్వము 5వ అశ్వా. 159వ పద్యము.

ఆపోస్టానమున - హృదయ కమలము

అష్టదశ - పద్మమున నవచక్రములందు

హంసగమన - విచారము

(ఇక్కడ చక్రం బొమ్మ ఉన్నది.)

యజుర్వేదమునందుగల హంసోపనిషత్

హంస సంచార వివరణము :-

“పూర్వేదశే పుణ్యేమతిః, ఆగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయోభవంతి యామ్యే
క్రౌర్యేమతిః, నైర్ఋతే పాపేమనీషా, వారుణ్యాంక్రీడా, వాయవ్యాం గమనాదౌ,
బుద్ధిస్సామ్యే రతిప్రీతిః ఈశాన్యేద్రవ్యా దానం, మధ్యేవైరాగ్యం, కేసరే
జాగ్రదవస్థా, కర్ణికాయాంస్వప్నః, లింగేసుషుప్తిః, పద్మత్యాగే తురీయం,
యదాహంసోవా దేవి లీనో భవతి తత్తురీయా తీతం భవతి”.

“పూర్వోదళే పుణ్యగుణాభవంతు, ఆగ్నేయోనిద్రాలస్యం భవతి, యామ్యే క్రౌర్యమతిః నైరుత్యాం పాపచింతనం. వారుణ్యంచ సుఖక్రీడా, వాయువ్యే గమనం భవేత్, కౌబేరేచ రతిప్రీతి, ఈశాన్యే దానచింతనం, మధ్యే వైరాగ్య మిత్తుక్తం, కేసరే జాగ్రతీభవేత్, కర్ణికాయాం స్వప్నమితి, లింగేసుప్తి ప్రజాయతే, పద్మత్యాగీ తురీయంతు నాదలీనో తదూర్హగే”

పాఠాంతరం

ఈ రెండు మంత్రములు ఒకే అర్థము.

తా॥ తూర్పుదళమున హంస సంచరించునపుడు పుణ్యగుణము, ఆజ్ఞేయ దళమందు, నిద్రాలస్యములు, దక్షిణదళములందు క్రూరబుద్ధియు, నైరుతీదళమందు పాపచింతనం, పశ్చిమ దళమున సుఖక్రీడ, వాయువ్య దళమందు గమనము, ఉత్తరదళమందు రతిప్రీతి, ఈశాన్యదళమున దానచింతనము, కమలమధ్యభాగమున విహరించునపుడు వైరాగ్యము, కేసరములందు జాగ్రత, కర్ణికయందు స్వప్నము, లింగమందు సుషుప్తి, పద్మత్యాగమున తురీయము హంస తురీయమునందు సంపూర్ణముగా లీనమైనచో, తురీయాతీతమగును.

క॥ దేశికనాథుని మహదుపదేశమువలనన్ వివేకదృష్టి వలనఁ ద
న్నాశస్థళముసుషుమ్నా దేశంబని దానికీలుఁదెలియఁగ వలయున్ ॥

నిర్వికారుడైన బ్రహ్మమునకును, జడమగు ప్రకృతికిని సంబంధమే లేకపోయినచో నే సంకల్పమును కలుగదు. సంసార సంబంధమే యుండదు, హాకారస్వరూపుడైన ప్రత్యగాత్మ సకార స్వరూపమగు సవిద్యోపాధి వలన సంబంధించి హంసస్వరూపుడగు జీవుడయ్యెను.

ఈ జీవుడు నవద్వార పురమువంటి స్థూలశరీర మనెడు పంజరమున ప్రవేశించి యింద్రియములతోను, ప్రాణవాయువులతోను, మనస్సుతోను

కూడినవాడై వెడలిపోవు నుపాయంబుగానక నానావిధ భోగంబు లనుభవించు చుండును. ఇట్లు విహరించు జీవుండను హంసకు అగ్నిచంద్రులు తెక్కలు. అగ్ని అనగా అహంకారము. చంద్రుడనగా మనస్సు. ఓంకారము శిరస్సు. అ, ఉ, ఓ, అర్థమాతృకచేరి ఓం అగుచున్నది. 'హ' యను అక్షరోత్పత్తి స్థానము ఓంకారస్థానము. రుద్రుడనగా శివుడు. రుద్రాణి అనగా పార్వతి. చైతన్యమే రుద్రుడు. మాయయే పార్వతి. ఈ రెండింటి కలయికయే అర్థనారీశ్వరము. శబలబ్రహ్మమని యీ ప్రకృతి పురుష మిశ్రమునకు పేరు, అర్థనారీశ్వరుడే శబలబ్రహ్మము. ఇట్టి రుద్ర రుద్రాణులు హంసకు పాదములు, కట్టెలయందగ్నియు, నువ్వులయందు నూనెయు, పాలయందు ఘృతము నెట్లున్నవో అట్లే స్థూల శరీరమునందు హంస అనబడు జీవుడున్నాడు.

హంస సంచారము

తూర్పుతీకునందు హంస విహరించునపుడు పుణ్యబుద్ధి కలుగును. మూలాధారచక్రమే తూర్పుతీకు. ఇచ్చట సోఽహంభావమున శ్వాసపై నిగాయుంచి యజపమున నుండుటే పుణ్యబుద్ధి ఆగ్నేయదశమునందు హంస విహరించునపుడు నిద్రాలస్యములు కలుగును. అనాహత చక్రమే ఆగ్నేయదశము. ఇచ్చట కారణ శరీరమున్నది. కారణమున కవస్థ సుషుప్తి. అవిద్యవలన సోమరితనము కలుగును. కనుక నిద్రాలస్యము లిచ్చట కలుగును. దక్షిణ దశమునందు హంస విహరించునపుడు క్రూరబుద్ధి కలుగును. దక్షిణదశమనగా స్వాధిష్ఠానచక్రము యిచ్చట మనోమయకోశ మున్నది. సంకల్పించునది మనస్సు. ఈ సంకల్పశక్తి మనకు మిత్రునివలె కనబడుచున్నదేగాని తుదకు నరకమునకు విక్షేపమని పేరు. విక్షేపముచేతనే ఆవరణమనెడు అజ్ఞాన మేర్పడును.

మిత్రరూపముతో నున్న సంకల్పశక్తి అజ్ఞానమును కలిగించుచు

తుదకు యమమందిరమునకు పంపుచున్నది, మిత్రరూపమైన శత్రువు క్రూరుడు. ఇట్టి క్రూరత్వము సంకల్పశక్తి యందున్నది. కనుక స్వాధిష్ఠానమున హంసవిహరించునపుడు క్రూరబుద్ధి కలుగునని గ్రహింపవలెను. నైర్మతిదళము. ప్రాణమయకోశమునకును, జ్ఞాతకును, త్వగింద్రియమునకును నిదేస్థానము.

నైఋతిరాక్షసుడుగా నుండినను ఋణ్యజనుడనెడు పేరున్నది. 'క్షత్త్రష్టౌ ప్రాణధర్మౌ' అనగా ఆకలిదప్పులు ప్రాణముయొక్క ధర్మములు. ప్రాణమయ కోశమునకిది స్థానమగుటచే ఆకలిదప్పులను కలిగించుచున్నందున అన్న పానముల స్వీకరింపజేయుచున్నది. త్వగింద్రియ స్థానమగుట వలన ప్రాణమయకోశ సంబంధముచే స్త్రీస్పర్శాది దుర్బుద్ధిని కలిగించినపుడు నైర్మతి రాక్షసుడుగా పరిణమించును. జ్ఞాతయున్నందున దుర్బుద్ధిచే జనన మరణ ప్రవాహమున మునుగుచున్నాడు. మఱియును కైవల్యస్థాన మిదియౌటచే మోక్షము కలుగుచున్నందున నైర్మతి పుణ్య జనుడుగా పరిణమించును. రక్షయత్యాత్మాన మేవేతి రక్షః. రక్షపాలనే. ఆత్మానం ఏవ = తన్నే, రక్షతి రక్షించుకొనువాడు, ఇతి = కనుక, రక్షః = రాక్షసుడు. ఆకలిదప్పుల ప్రాణమయకోశము కలిగించుచున్నందున అన్నోదకములకు మాత్రమే ప్రాకులాడుచున్నచో పాపబుద్ధియగు రాక్షసత్వము వచ్చును. 'విరుద్ధ లక్షణయా పుణ్యవాన్ జనః పుణ్యజనః' విరుద్ధలక్షణయా = విపరీతమైన లక్షణచేత, పుణ్యవాన్ = పుణ్యముగల, జనః = జనుడు ప్రాణమయకోశమును మ్రింగగల బ్రహ్మనిష్ఠచేత కైవల్యము నొందినచో పుణ్యజనత్వము సిద్ధించుచున్నది. ఇట్లు కేవల విశుద్ధ చక్రమున విహరించినచో పాపబుద్ధి కలుగునని తెలిసికొనవలెను. పశ్చిమ దిక్తళం - మణిపూరక, క్రీడా, విహారం, శబ్ద విహార క్రీడ. వాయవ్య దళమనగా ఆజ్ఞాచక్రము. ఇచ్చక్రమున హంస విహరించినప్పుడు ఇచ్చటినుండియే ప్రేరకశక్తి అనెడు

అజ్ఞానచుట్టవలన విషయములపై కుటుకుట అనెడు గమనమును తురీయ మనెడు గమనమును కలుగును. అంతఃకరణ భావనముగూడా నిదియే కనుక మలినాంతఃకరణముచే విషయమ గమనమును, శుద్ధాంతఃకరణముచే బ్రహ్మప్రయాణమును కలుగును. సౌమ్యదశమనగా ఉత్తరదశము. శిఖా చక్రమే ఉత్తరదశము. మూర్ధమున అకారస్థానమే శిఖాచక్రము. శిఖా చక్రమున హంస విహరించునపుడు రతిప్రీతి కలుగును. ఇచ్చట శుక్లోత్పత్తి హేతువగు సుష్ణమున్నది. ఇయుష్ణమే హాయి. ఇయుష్ణముచే రతిప్రీతి కలుగును. ఉష్ణము తగ్గుకొలదియును రతిప్రీతియు తగ్గుచుండును. ఈ కారణముచే నిచ్చట రతిప్రీతి చెప్పబడినది. ఈశాన్యదశమనగా సహస్రార చక్రము. ఆదానము = స్వీకరించుట. సహస్రారచక్రమున హంస విహరించి నప్పుడు ఇచ్చట సహస్రకిరణయుత సూర్యుడగు సహస్రార్క్షరయుత బుద్ధి యుండుటచే జ్ఞాన ధనమును సంపాదించు నిచ్చపుట్టును. హృదయకమల మధ్యభాగము సుషుమ్న. ఇచ్చట హంస విహరించునపుడు వైరాగ్యము కలుగును. సుషుమ్న సంచారము వలన బ్రహ్మనందము లభించుటచే వైరాగ్యము కలుగును.

అక్షరముల యుత్పత్తిస్థానమే రోమకూపము. అక్షరముబయలు వెడలుటయే నిడుపైన వెండ్రుక. జాగ్రదవస్థయందే మాటలాడుదుము. మిగిలిన స్వప్నసుషుప్తులందు మనము మాటలాడలేము. కనుక పద్మకేసరము లందు హంస విహరించినపుడు జాగ్రదవస్థ కలుగును. కర్ణికయనగా దామరదుద్ధు. చేమంతి పుష్పతేకుల అన్నింటిని పీకివేయగా ఒకదుద్ధు మిగులును. ఇట్లే తామరకును దుద్ధుమిగులును. 'హ'యను అక్షరోత్పత్తి స్థానమున పశ్చిమ చక్రమున్నది. ఇప్పశ్చిమచక్రమున ఆశ్రయించి దశము లన్నియు ముకుళించుకొని యున్నసమయమున పశ్చిమ చక్రమనబడు హృదయకమల కర్ణికయందు మాత్రమే హంసవిహరించునపుడు స్వప్నావస్థ

యేర్పడుచున్నది. కంఠమున హితానాడులందు స్వప్నప్రపంచము కల్పింప బడునని విచారసాగరమున నున్నది. కనుక కర్ణికయందు హంస విహరించు నపుడు స్వప్నావస్థ కలుగును.

దుద్ధవంటిదిమ్మెను పీకివేయగా చేమంతి పుష్పమున చిన్న జొన్న గింజంత లింగము మిగులును. హృదయకమల లింగముప జిహ్వోగ్రమున నున్నది. ఉపజిహ్వోగ్రము సర్వాక్షరోచ్ఛారణమును సరిగా జరిపించుచున్నది. లింగపుబిట్టుచే దుద్ధ నిలచియుండును. దుద్ధ నాధారముచేసికొని దళములు నిలిచియుండును. హృదయకమలమునందలి లింగమునందు మాత్రమే హంసవిహరించునపుడు సుషుప్తిగలుగును. హృదయకమలమును హంస యెప్పుడు త్యాగముచేయునో అప్పుడు నాదమునందు లీనమగును.

నాదమనగా తురీయము. తురీయమనగా నాల్గవదియని అర్థము. “శుద్ధమైన నాలవతెరువున” శ్రీకృష్ణుడు బ్రహ్మవలోకనము చేసినట్లు శాంతి పర్వము ద్వితీయాశ్వాసమున నున్నది. హృదయకమలమును విడిచి బ్రహ్మము నందు లీనమగువఱకు చేయు హంస ప్రయాణమే తురీయము. ఆ తురీయ మును శుద్ధస్థితికముతో సమానముగా వర్ణించుటచే శుద్ధసాత్విక గుణమేర్పడు చున్నది. ఆధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు తురీయ మనబడు నాదము వ్యాపించుకొనియున్నది. ఇత్తురీయమునుండి క్రమముగా తురీయాతీతమును పొందుదుము. కనుక తురీయమే పరమార్థ తత్త్వరహస్య మని యోగీశ్వరులచే గ్రహింపబడియున్నది. కనుక శ్రీ గురునాథుని పూజనీయమైన ఉపదేశమువలనను, వివేక దృష్టివలనను ప్రకృతిపురుష సంయోగమనెడు హంస లయమగు స్థలమే సుషుమ్నయని, హంసలయ మగునట్టి కీలును తెలిసికొనవలెను.

హంస విచారము

(1) హ - పూరకము, పురుషుడు, శివుడు, రాముడు, స - రేచకము, ప్రకృతి, పార్వతి, సీత, ం - అంతఃకుంభకము, ప్రకృతి పురుష సంయోగము, శివపార్వతుల అర్ధనారీశ్వరత్వ సంబంధము, సీతారాముల కలయిక, ః - బాహ్యకుంభకము, సంకల్ప వికల్పాత్మక సృష్టి ప్రకృతి పురుష సంయోగముచే కలుగు సృష్టి. సుఖదుఃఖములు, లాభనష్టములు, నిందాస్తుతులు మొదలగు ద్వంద్వములే వినర్గలు. సృజ్యత ఇతి సర్గః. సృజివినర్గే. సృజ్యత = సృష్టింపబడునది, ఇతి = కనుక, సర్గః = సర్గము, వినర్గమనగా సృజింపబడునది. ఇతి ప్రాపంచిక వ్యవహారమున జరుగు శ్వాసకు సంబంధించిన అర్థము.

(2) హ - పశ్చిమచక్రము, చిత్తము, ఎఱుక, ఓంకారము, ఈశ్వరుడు, స - సహస్రారచక్రము, బుద్ధి, బోధ, ఉకారము, మాయ, ం - ఆజ్ఞాచక్రము, మనస్సు, ఇంద్రియ ప్రేరకశక్తి, మకారము, అవిద్య, ః - శిఖాచక్రము, అహంకారము, అభిమానము, అకారము, జీవుడు, ఇది ఆపోస్థానము నందలి అర్థము. ఇది ప్రాపంచిక వ్యవహారసమయమున జరుగు శబ్ద బ్రహ్మమునకు సంబంధించిన అర్థము.

(3) ం - సున్నయనెడు అవిద్యనుబట్టి ప్రత్యగాత్మకు ః - వినర్గమనెడు జీవుడను పేరువచ్చెను. స - 'స' అనబడు మాయనుబట్టి శుద్ధచైతన్యమునకు 'హ' అనబడు ఈశ్వరుడను పేరువచ్చినది. మలిన సాత్వికమగు అవిద్యోపాధి లేనిచో జీవత్వములేదు. శుద్ధసాత్వికయగు మాయోపాధిలేనిచో ఈశ్వరత్వములేదు.

వృష్టి సమిష్టి స్థూలసూక్ష్మ కారణములను, అవిద్యామాయలను తీసి వేయగా జీవేశ్వరులు లేకుందురు కనుక కేవల ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ స్వరూపమగు బ్రహ్మమొక్కటియే ప్రకాశించును.

(4) శబలబ్రహ్మమనగా మహాకారణ స్వరూపియగు శ్వాస. శబ్దబ్రహ్మ మనగా ఆపోస్థానమునందలి శబ్దస్వరూపము. శుద్ధబ్రహ్మమనగా శబల బ్రహ్మ మనెడు శ్వాసయును, శబ్దబ్రహ్మమనెడు పలుకులును, సంకల్పములును నశించినపిమ్మట నుండు కేవల ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మల యేకత్వమగు కైవల్య స్వరూపము. శబతి నానాగుణానితి శబలః. శబగతౌ. నానాగుణాన్ = నానాగుణములను, శబతి = పొందునది, ఇతి = కనుక, శబలః = శబలము, సత్త్వరజస్తమోగుణములను పొందియున్న సకారమనెడు మాయతో కూడుకొన్న మహాకారణమునకు శబలబ్రహ్మమనెడు పేరున్నది. శబ్దములనుబట్టి శబ్దబ్రహ్మమనెడు పేరువచ్చినది. శబలశబ్దములు నశించినచో శుద్ధ బ్రహ్మమనెడు పేరువచ్చును.

కం॥ జ్ఞానము కేవలకృపన

జ్ఞానికి నుపదేశవిధిఁ బ్రజనితము సేయం ।

గానది సకల ధరిత్రి

దానంబునకంటె నధిక తరఫలదమగున్ ॥

...

ఏకస్థాన నిరూపణ విచారము

ఆపోస్థానమునందే (నోటియందే) సకలవేదరహస్యములను సద్గురువులు, ప్రియశిష్యులకు దర్శింపజేతురు.

ఇందులకొక భాగవత కథాఘట్టము గమనార్హము.

బలరామ, గోపబాలకులు ఒకనాడు, యశోదాదేవితో, చిన్నికృష్ణుడు మట్టిని తిన్నాడని తెలుపగా, ఆ యశోదాదేవి ముద్దుల కృష్ణునితో నాయనా! మన గృహమున పాలు, పెరుగు, మీగడ, వెన్నలుండగా మట్టేలతింటివి. బొజ్జనప్పియగును గదా! యని బాలకృష్ణుని కేలువట్టుకొని

కం॥ మన్నేటికి భక్షించెదు మన్నియమములేలనీవు మన్నింపవు మీ ।
యన్నయు సఖులును చెప్పెద రన్నామన్నేల మతి పదార్థములేదే ॥

అని దండింపగా! బాలకృష్ణుడు.

శా॥ అమ్మా! మన్నుదినంగనే శిశువునో యాఁకొంటినో వెఱ్ఱినో
నమ్మంజూడకు వీరిమాటలు మదిన్ నన్నీవుగొట్టంగ వీ ।
రిమ్మార్గంబు ఘటించి చెప్పెదరు కాదేనిన్ మదీయాస్య గం
ధమ్మాఘ్రాణముజేసి నా వచనముల్ దపైన దండింపవే ॥

అని లీలామానుషవిగ్రహుండైన బాలకుండగు ఈశ్వరుడు తననోరు తెఱచి నిజముఖంబుజూపిన

కం॥ ఆలలితాంగి గనుంగొనె

బులుని ముఖమందు జలధిపర్వతవనభూ ।

గోళ శిఖితరణి శశిది

క్పాలాది కరండమైన బ్రహ్మాండంబున్ ॥

యశోదాదేవి బాలకృష్ణుని నోటిలో పదునాలుగు భువనములు గల
బ్రహ్మాండంబును దర్శించి విస్మయంబొంది.

మ॥ కలయో వైష్ణవమాయయో యితర సంకల్పార్థమో సత్యమో

తలఁపన్నేరక యున్నదాననో యశోదాదేవిఁగానో పర ।

స్థలమో బాలకుఁడెంతయీతని ముఖస్థంబై యాజాండంబు ప్ర

జ్వలమై యుండుటకేమి హేతువో మహాశ్చర్యంబు చింతింపగన్ ॥

ఓహో! ఏమి ఆశ్చర్యము. ఈ బాలునినోటియందే విశ్వమెల్ల
ప్రకాశించుచున్నదే. ఈతడు సర్వాత్ముండైన విష్ణువేగానీ వేఱుగాదు. మే
మెల్లరము బాలుడని భ్రమించియున్నామే. కాదు, ఈతడు పరమేశ్వరుడేయని
భక్తి భావావేశముననున్న యశోదముఖమున చేయిత్రిప్పి మాయను
ఆవహింపజేసి అమ్మా! యని పిలువ తెప్పరిల్లుకొని ఉలికిపడి నాయనా!
కుమారయని కౌగలించుకొన్నదట. తద్విధముగానే

బ్రహ్మవిద్యారహస్యములను సద్గురువులు తెలిపియున్నారు. ఇది మన
భాగ్యము.

వివరణము :- హృదయాకాశ మనబడు ఆపోస్థానమునందే సమస్త
తత్త్వములను శ్రీ గురువు లతిరహస్యముగా శిష్యులకు బోధింతురు.
'యత్సుషిరం తదాకాశం' అని శారీరకోపనిషత్. యత్ = ఏది, షుషిరం =
రంధ్రమో, తత్ = అది, ఆకాశం = ఆకాశమని యున్నందునను, రెండు
దౌడల నడుమ శీర్షకపాలములను విభజించిన బయలే హృదయాకాశమని
తైత్తిరీయమున ఉన్నందునను కంఠస్థానము మొదలు పెదవుల వఱకుగల
బయలంతయు ఆకాశమయ్యెను. “యచ్ఛలనం తద్వాయుః” యత్ =
ఏది, చలనం = చలనమో, తత్ = అది, వాయుః = వాయువు. ఇచ్చట
జిహ్వాపజిహ్వల చలనముండుట వలనను, నీటని త్రావునట్టి ప్రాణ

వాయువుండుట చేతను, సంకల్పించుటచేతను, వాయు సహాయమున శబ్దములు వెలువడుటచేతను నిచ్చటగూడ వాయువున్నదని గ్రహింపవలెను. వాక్కునకధిదేవత అగ్ని “ముఖమాహవనీయం” ముఖం = వాక్కు, ఆహవ నీయం = ఆహవనీయాగ్ని, అనియుండుటచే వాక్కునందాహవ నీయాగ్నిని చెప్పుటవలనను, మూర్ధమున ఆత్మాగ్ని యున్నదియు, ఓష్ఠ ప్రదేశములందు సమానవాయువున్నదియు అరణ్యపర్వమున తెలుపుట చేతను, అజ్ఞాన తిమిరమును నశింపజేయు జ్ఞానాగ్ని బోధాకారమున ప్రజ్వరిల్లు స్థానమౌట చేతను, ఆకాశమునందలి యష్టమాంశము అగ్న్యర్థాంశమున చేరుటచే నేర్పడిన బుద్ధికిని స్థానమౌటచేతను, నూనె నేయి మొదలగు జిడ్డునంట నియ్యక భస్మము చేయుటచేతను, చతుర్విధా హారములను పచనము చేయు నాత్మాగ్ని యిచ్చటనుండుటచేతను, నియ్యాపోస్థానమున అగ్నియున్నదని నిరూపితమయ్యెను. జలస్థానమిదియే యౌటచేతను, జలగుణరస గ్రహణశక్తి యిచ్చటనుండుట చేతను, జిహ్వోధిపతియగు వరుణుడు జలాధిపతి యౌట చేతను, ఎప్పుడును లాలాజలమూరు చుండుటచేతను, ఆపోభూతమిచ్చట నున్నదని గ్రహింపవలెను.

‘యత్కరినం సా పృథివీ’ యత్ = ఏది, కరినం = గట్టిదో, సా = అది, పృథివీ = భూమి. కరినములగు దంత మాంసాదులుండుట చేతను, పృథివీ పంచకములో మొదటిది వాక్యగుటచేతను, పృథివీగుణమగు గంధమిచ్చట గూడ నుండుటచేతను, పృథివీయెట్లు సర్వప్రపంచమును భరించియున్నదో అట్లే వాక్ష్పపంచమును భరించి యుండుటచేతను నిచ్చట పృథివీభూతమును చెప్పవలెను. ఇరువదైదక్షరములు పలుకు స్థానాదులను స్వారాజ్య శీర్షిక యందు వివరించినాను. ఇప్పటికి పంచభూతముల వివరించితిని. జ్ఞాతకు స్థానమగు విశుద్ధచక్రము వాయుస్థానమున నున్నందున జ్ఞాతకుస్థానమగు విశుద్ధచక్రము వాయుస్థానమున నున్నందున జ్ఞాతయునిచ్చటనున్నది.

అజ్ఞాచక్రమున మనస్సున్నదని నిరూపించుటచే మనస్సున్నది. సహస్రారమున బుద్ధిని నిరూపించినందున బుద్ధియునున్నది. ఆకాసాష్టమాంశము జలార్థాంశమున చేరి చిత్తమైనందునను, చిత్తమునకు స్థానము పశ్చిమచక్రము కనుకను చిత్తమిచట నున్నది. ఆత్మాగ్ని యున్నంతవఱకే నేననెడు అభిమానముండుట చేతను, శిఖాచక్రమును అహంకారస్థానముగా చెప్పుట చేతను ఆపో స్థానమున అహంకారముకూడ నున్నది. 'వ్యానస్సర్వ శరీరగః' అని యుండుటచే సర్వ = సమస్తమైన, శరీరగః = శరీరమున నుండునది, వ్యానః = వ్యానము, కనుక ఆపోస్థానమునకూడ ఉన్నది. 'ఉదానః కంఠదేశస్థ' కంఠదేశ = కంఠ ప్రదేశమునందు, ఉదానః = ఉదానము, స్థః = ఉండునది, విసుద్ధ మాపోస్థానమున చేరినదే. ఇయ్యుదానవాయువు సంకల్ప వికల్పములను జిహ్వోద్వష్టస్థానంబులచే శబ్దరూపముగా బయటకు వెడలించుచున్నది. జిహ్వోద్వష్టస్థానములెవ్వియనగా ఊపజిహ్వ, దౌడలు, కంఠము, శిరస్సు, దంతములు, పెదవులు, నాసిక, ఉదరము, ఈ యష్ట స్థానములచే పలికించు చున్నందున ఉదానవాయు ఆపోస్థానమున నున్నదని గ్రహింపవలెను.

శ్రీ మహాభారతము, అరణ్యపర్వము, 5 ఆశ్వాసము 302 - 103 పద్య.

క॥ విను ప్రాణాపానులు న

య్యనలుఁడుఁ బ్రాపుగ సమానుడన్న రసవిపా ।

చనుఁడగుచు నోష్ఠదేశం

బున నుండును సకలధాతుపోషక వృత్తిన్ ॥

క॥ ఇది పరమ యోగిదర్శన

విదితంబగు దీనిబవన విదులైన మునుల్ ।

వదలక యభ్యాసవిధిన్

ముదమున ధరియింతురాత్మ మూర్ధతలమునన్ ॥

ప్రాణాపానములును, ఆత్మాగ్నియును సహాయము చేయుచుండగా సమానవాయువునను రసమును బక్ష్వముచేయుచు సర్వశరీర ధాతువులను సంరక్షించుచు ఓష్ఠప్రదేశమున నుండును. ఓష్ఠమనగా పెదవులు. ఈ విషయము పరమయోగులకు తెలియును. వాయులక్షణ మెఱిగిన మునులు తమమూర్ధ ప్రదేశమునందు శాస్త్రపద్ధతి అభ్యాసముచేయుచు వాయువును ధరింతురు.

అని యున్నందున సమానవాయువుగూడ ఆపోస్థానముననున్నది. ప్రాణవాయువుగూడ నిచ్చటనే యున్నది. ఎట్లనగా ప్రకర్షణ అనంత్యనేతీ ప్రాణః. అనప్రాణనే, ప్రకర్షణ = లెస్సగా, అనేన = దీనిచేత, అనంతి = బ్రతుకుదురు, ఇతి = కనుక, ప్రాణః = ప్రాణము. ప్రకర్షణ బహిరానయతి శ్వాసాదినితి ప్రాణః నీళ్ళప్రాపణే. ధాతువు. ప్రకర్షణ = లెస్సగా, శ్వాసాదులను బహిః = బయటకు, అనయతి = వెడలించునది, ఇతి = కనుక, ప్రాణః = ప్రాణము, వాయువునందలి యష్టమాంశము జలర్థాంశమున చేరి ప్రాణమైయున్నది. ఈ విషయమును పంచీకరణ శీర్షికయందు వివరించినాము, జలపానము చేయునది ప్రాణము. ఓష్ఠముననున్న సమానవాయువునకు ప్రాపైయున్నది ప్రాణము. అశ్వమేధ పర్వము ద్వితీయాశ్వాసము 23 పద్యమునందు ప్రాణాపానములయందు వాక్కు నిలిచియున్నదని యున్నది.

తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు అంతర్యాగనిరూపణమున ప్రాణవాయువును సామవేదమును గట్టిగా పఠించునుద్ధాతగా చెప్పియున్నది. ఇన్ని కారణము లచే ప్రాణవాయువును నిచ్చట చెప్పవలెను, ఐతరీయోపనిషత్తు నందన్నమును మ్రింగునది యుపాన వాయువని యున్నందునను ప్రాణాపానములందు వాణి నిలుచునని అశ్వమేధ పర్వమున నున్నందునను ప్రాణాపానములతో

కూడుకొని “పచామ్యన్నం చతుర్విధం” చతుర్విధాన్నమును పచనము చేయుచున్నానని గీతయందు శ్రీకృష్ణ వాక్యమున్నందునను ఆపోస్థానమున అపానవాయువున్నట్లు తెలిసికొనవలెను. శ్రోత్రము వినిన విషయములనే మనము వాక్కుతో మాటలాడుచున్నాము.

కనుక శ్రోత్రము కారణము. వాక్కు కార్యము. శ్రోత్రములలో సుత్తి దాగలివంటి సూక్ష్మశల్యములను పలుచనిచర్మమును వాక్కునంటియున్నందుననే శబ్దగ్రహణశక్తి శ్రోత్రమునకేర్పడి యున్నది. ఈ కారణములచే శ్రోత్రేంద్రియ మాపోస్థానమున నున్నది. వాయుస్థానమే త్వగింద్రియమౌటచే ఆపోస్థానమున నిదియున్నది. విద్యుచ్ఛక్తి ఆపోస్థానమున సిద్ధమై నేత్రమునకు చూపుగలిగియున్నందునను మనస్సనెడు చంద్రుడొక కన్ను ఈ నేత్రద్వయ మధ్యస్థమగు కైవల్యమనెడు జ్ఞాననేత్రము మూడవకన్నగు సుషుమ్న. ఇట్టి జ్ఞాననేత్రమునకు స్థాన మాపోస్థానము గనుకను నేత్రేంద్రియమును నిచ్చిట చెప్పవలెను. జిహ్వేంద్రియము నిస్సంశయము. ప్రాణాపానముల యుత్పత్తి నాశములకు కైవల్యమే మూలమౌటచేతను ప్రాణాపానసంచారము ప్రాణమున జరుగుటచేతను ప్రాణాపాన సహాయముననే గ్రంథగ్రహణశక్తి కలుగుటచేతను ప్రాణేంద్రియముకూడ ఆపోస్థానమున ఇమిడియున్నది. శృంగాటకమనగా నాలుగు త్రోవలు గలిసిన దారి. కైవల్యస్థానమున స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహాకారణములనెడు చతుష్పథములును కలిసియే యున్నవి. కనుక జ్ఞానేంద్రియముల నైదింటిని ఏకముచేయునది కైవల్యము. ఈ కారణములచే జ్ఞానేంద్రియములు కూడా ఆపోస్థానమున ఇమిడి యున్నవి. కర్మేంద్రియములు జ్ఞానేంద్రియములందే యిమిడి యున్నవని విస్తరలక్షణ శీర్షికయందు వివరించినాము. కనుక ఆపోస్థానమున జ్ఞానేంద్రియము లిమిడి యుండుటచే కర్మేంద్రియములుగూడ యిమిడి యున్నవని గ్రహింప వలెను. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములుకూడ సున్నట్లేయని జ్ఞానేంద్రియములను

బట్టి తెలియుచున్నది. ఇట్లు పంచవింశతి తత్త్వములును ఆపోస్థానమునందే నిరూపింపబడుటచే, ఈ విచారమును ఏకస్థాన నిరూపణమని తెలియవలెను.

బ్రహ్మ శ్రీ జగద్గురు వేదాంతం లక్ష్మణార్కులు శ్రీ స్వారాజ్య పీఠ
వ్యవస్థాపకులు (అనంతపురము) గారి ప్రియశిష్యులు ప్రొద్దుటూరు
వాస్తవ్యులు కీ॥శే॥ శ్రీమాన్ అవ్వారు పెద్దకొండయ్య కీ॥శే॥ శ్రీమతి
అశ్వత్థమ్మ గారి పుత్రుడు బ్రహ్మ శ్రీ అవ్వారు అన్నయ్యతీర్థులు
రచించిన “దివ్యజీవన జ్యోతి” గ్రంథము సంపూర్ణము.

స్వస్తివాచనము

“స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేనమార్గేణ మహీం మహీశాః ।
గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవన్తు” ॥

“కాలేవర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ ।
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సంతునిర్భయాః” ॥

“అపుత్రాః పుత్రిణస్సంతు పుత్రిణస్సంతుపౌత్రిణః ।
అధనాస్సధనాస్సంతు జీవంతు శరదా శతమ్” ॥

“దుర్జనః సజ్జనోభూయాత్ సజ్జనా శ్శాంతిమాప్నూయాత్ ।
శాంతో ముచ్యేత బంధేభ్యః ముక్తశ్చాన్యాన్విమోచయేత్” ॥

హరిః ఓం. తత్. సత్.

... ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః ...